

Razgovor između Ilije Šoškića i Selmana Trtovaca vođen krajem oktobra 2007. Povod razgovora je Selmanova izložba „...što traže ekstremnosti da bi znali gde je sredina!“ u Galeriji savremene umetnosti u Smederevu. Razgovor se nadovezuje na tekst Garbage cant koji je Ilija Šoškić napisao 2001. godine povodom izložbe i kataloga Omnibus (tri majstora sa Akademije u Diseldorfu i njihovi gosti) u galeriji SKC-a.

Ilija: Ja bih se nadovezao na onaj tekst.

Selman: Onaj koji si ti pisao?

Ilija: Da! Na element o školi. O toj Akademiji u Diseldorfu. To je više nego Akademija. Mislim! I jedinstvena je u svijetu. To smo oduvek znali, još od vremena Bojsa 60-tih i 70-ih. Znali smo da su se tu događale stvari od značaja za svjetsku scenu. Nije to samo škola!

Selman: Jeste, zato je i spominjemo. Inače bi bilo apsurdno spominjati toliko jednu školu, Akademiju! Bilo bi pretenciozno i vulgarno. Istina je, da je ta Akademija i za vreme mog školovanja imala specifičnu težinu.

Ilija: Da, da, da!

Selman: Tamo smo se i prvi put sreli?

Ilija: Da! Tamo smo se sreli. Treba reći da su tamo profesori bili sve sama svjetska imena! Asovi! Osim toga za tu izložbu o kojoj pričamo bili su izabrani takvi umjetnici kao što su Kunelis, Bojs, Mata-Klark, Nauman, Sem Frensis i drugi. Kada se radi tekst o tome, biografija, bibliografija, to mora da se spomene, apsolutno.

Selman: Meni je zanimljivo da kažemo da je naslov te izložbe bio: " Mi volimo umetnost drugih", odnosno "Wir lieben auch die Kunst der Anderen". Ideja je bila da svako od umetnika iz klase izabere rad odredjenog umetnika za tu izložbu. To biranje, taj misaoni proces biranja je bio naš deo rada. Izložba je bila moćan simbol.

Ilija: Da! U momentu kada se svjetska scena kretala u suprotnom smeru, ja mrzim drugog! Ratovanja su bila, ovde na ovoj teritoriji, u Evropi! Jugoslavija je ratovala kao Evropska država. To je bilo, ono, po etničkoj osnovi, ja mrzim drugoga. Znaš?

Selman: A, mi smo se sreli te godine 1994. u kontekstu jedne izložbe koja iskazuje ljubav! Humanistička ideja je tu bila osnova!

Ilija: To je bila izuzetno važna poruka, mislim! Kada gledaš sa distance, vidiš još bolje da je to bila jedna sjajna poruka.

Selman: Tvoj rad, tvoj *Bonsai* je bio direktno pored Bojsovog rada koji je nekako sublimirao ljubav svih nas, studenata ondaosno mladih umetnika, prema radu drugoga a svako od nas pojedinačno je imao takav odnos prema konkretnom radu, konkretnog umetnika. Tebe je pozvao, sećam se Dejan Mujičić, čovek iz Beograda, umetnik, sa kojim sam zajedno bio na studijama tamo. Ja sam bio pozvao Kunelisa. Posle jednog zanimljivog procesa, zanimljivog razvoja događaja on je uradio poseban umetnički rad tim povodom i postavio ga lično! Tada ste se i vi ponovo sreli?

Ilija: Jeste, tu smo se mi sreli posle dugo vremena i onda je nastao jedan odnos izmedju nas dvojice koji i dan danas traje. On me vratio u Rim, omogućio mi prostor. A i taj njegov rad koji je uradio za tebe, te cipele pritisnute šinama, isto tako, mislim, imaju naročitu simboliku. Sa druge strane u obrnutom smislu reči i moj bonsai takodje. To je ona reducirana priroda,

priroda pod kontrolom čovjeka. Mislim, apsurd! Mi smo, tako se potrefilo, obojica prijavljivali problem.

Selman: To je bio taj početak! Naša interakcija kao dva umetnika je tada bila samo letimična. Mnogo važniji odnos smo imali u kontekstu izložbe Omnibus na kojoj si ti učestvovao na dva načina. Prvo kao čovek koji je napisao tekst za tu izložbu koja se dogodila u Studentskom kulturnom centru u Beogradu, 2000-te godine. Okosnica te izložbe su bila tri majstora sa Akademije u Diseldorfu, Tatjana Ilić, Nenad Glišić, moja malenkost i naši gosti. Ti si bio gost svih nas!

Ilija: Jeste. To je bila posebna čast za mene. Tom prilikom sam napisao jedan tekst pod naslovom Garbage cant, koji je isto tako bio prijavljivanje jednog velikog problema. Mislim ako se umjetnost ne bavi problemima, onda, mislim, čime se bavi?! Onda se bavi dizajnom, jer dizajn je taj koji nema problem! Samo dizajn! Ta izložba kao da je predstavljala kontinuitet onog iz Diseldorfa. Ne kao, nego je zaista bio kontinuitet. Loptica je, znači, prenesena u Beograd.

Ja sam tamo u tom tekstu, pored ostalog, dodirnuo i političku stranu, problem dijaspore, problem nerazumjevanja ljudi koji su se školovali i imali uspjehe u inostranstvu, dobili priznanja i tako dalje i ovde nemaju prostora. Tu se postavlja pitanje te teške političke kontradikcije, jer politika stalno govori o propozicijama neke Evropske integracije a ignoriše ljude koji su već u Evropi, koji sa Evropom komuniciraju, koji govore Evropskim jezikom, koji su u Evropi priznati i za koje Evropa zna ko su. E, oni neće sa tim ljudima da rade! Dakle sa ambasadorima po prirodi stvari! Oni hoće, ne znam šta hoće? A to što hoće, mi znamo da to ne može! Oni sa tim konceptom ne mogu da prodju tako kako oni misle! To važi i u Srbiji i u Crnoj Gori! To je jedna stvar, sa političke strane, a druga stvar, sa druge strane, sa kulturne, konfuzija je, ne zna se tačno koji je državni projekat kulture. Koja je državna politika? Ne zna se, mislim. Ono što se zna to je katastrofa! Tu je stvarno konfuzna situacija! Jednom rečju protivurečnost i konfuzija.

Selman: Umetnička grupa ili bolje reći umetnički projekat sa nazivom Faust-Manifest, gde sam i ja bio aktivan neko vreme, se kroz umetnički rad a i kroz druge načine delovanja, tekstovima, govorima, razgovorima sa različitim umetnicima, suočavala sa tim problemom o kome ti govoriš a koji je nastao devedesetih. I ja sam primetio taj kontrast između, grubo rečeno, dva koncepta vidjenja umetnosti, i tamo dok sam živeo. Postojao je taj pristup koji ima vezu sa filozofima post moderne a koji govori o tome kako ne postoji apsolutna istina u umetnosti, ne postoji neka avangarda ili neka struktura već sve može da se gleda iz različitih uglova. Ta osnovna ideja je zloupotrebljena i izmanipulisana i onda je do te mere izvitoperena da svaka vrednost biva relativna. Odnosno ne postoji nikakva vrednost! Sa druge strane postojali su i postoje još uvek umetnici, mislioci koj shvataju problem te velike subverzivne prevare. Umetnici koji se duboko bave problemima vremena u kome živimo. Oni takodje tragaju za mogućim umetničkim jezikom, umetničkim iskazom koji na najprikladniji način materijalizuje duh vremena. Oni koji istovremeno žive sopstvene životne drame i ne barikadiraju se u intimnim mikronarativima već tu dramu koja se u njima samo odražava transponuju u opšti jezik.

Ilija: To opet odgovara vlastima, onima koji, a znamo iz psihologije vlasti, da kada se dodje na vlast se sve čini i da se ostane na vlasti. A umjetnost koja generiše ideje, koja generiše kreativnost. Generiše i realizuje, ne odgovara zato što nije upotrebljiva. Šta je upotrebljivo? Upotrebljiv je kič! Treš i kič!

Selman: Potpuno isto mislimo!

Ilija: Upotrebljiva je estetika, dizajn, kič. Onda tu nastaje tragedija umjetnosti! Onda umjetnost biva potisnuta na margnu totalnu, mislim. Onda čovek nema veze, živiš u jednoj zemlji sa kojom nemaš nikakve veze, mislim. I to je problem! Zato, a to je moje dugogodišnje

iskustvo, valja da se ide u neku drugu zemlju. To je način kako jedna zemlja isteruje svoje mozgove i održava ne zna se šta!

Selman: To je politički i društveni problem! Manipulacije vrednostima, negativna selekcija, nepotizam su opšta mesta u našem društvu. E sada se postavlja pitanje o kojem nas dvojica kao pripadnici različitih generacija možemo da razmišljamo jeste šta raditi u ovom novom vremenu. Kakvu strategiju danas čovek može sebi da stvori u takvom kontekstu kakav jeste. Mi nemamo drugi svet nego ovaj u kome živimo.

Ilija: Kako da se ide dalje? Pa, eto, to je teško pitanje!

Selman: To je suštinsko pitanje!

Ilija: Iz istorije znamo da je uvijek bilo tako. U Renesansi umjetnici su bili u sličnoj situaciji. Ako ih crkva nije angažovala, sponzorirala, dakle ako nije bila mecena onda ništa. Nisu postojali. Imamo primjer Sikstinske kapele i Mikelandjela. Papa je pretendovao da on besplatno radi. Davao mu je neki sitnež da preživi i da radi. Onda je on pobjegao i napustio, to se zna. Pobjegao je u Kararu gde se maskirao u običnog klesara. Oni su ga tamo krili da ga inkvizicija ne uhvati. To je jedan primjer položaja umjetnika. I dalje možemo da računamo sa tim sličnim problemima. Ništa! Stvara se jedan underground. Može da se ide dalje samo kroz jedan novi vid undergrounda.

Selman: Zanimljivo je reći na ovom mestu da sam isto to pitanje strategije umetnika postavio i Kunelisu kada je bio u Beogradu. Pitao sam ga kako da se jedan mladi umetnik ponaša i postavi kao umetnik. On kaže da je drama današnjeg vremena, tako se izrazio, mnogo veća nego ona u njegovo vreme. Kaže, da sam ja sada mladi umetnik, ja bih verovatno razmislio o jednoj kompleksnoj strategiji sa malo cinizma. On tada nije precizirao koje elemente bi ta kompleksna strategija trebala da sadrži.

Ilija: I ja sam sa njim o tome razgovarao. On to primenjuje i radi to majstorski. Primjenjuje majstorski taj cinizam. On kaže, ja se prodajem ali za najveću cijenu. On je u toj propoziciji.

Selman: Hajde da se vratimo na problem konflikta dve struje koje se kroz istoriju stalno provlače do današnjeg vremena. Konflikt između da kažemo oportunističkog pristupa umetnosti, koji se danas ogleda u hiperprodukciji treša u zagadjenju scene, pristajanje na manipulaciju zarad statusa i mnogih beneficija i onog drugog pristupa koji ne pristaje na kompromise kada se radi o fundamentalnim stvarima u umetnosti i zbog toga plaća skupu cenu. Umetnost koja nastaje u ovom drugom slučaju biva jasna, precizna, deluje kao refleksija, kao kritika, kao bojni poklič kako kaže Ad Rajnhard. Marginalizacija te umetnosti kao nebitne, efemerne, nepotrebne, nepoželjne, opasne je odgovor mainstream teoretičara. Takva umetnost ipak postoji.

Ilija: To što je Kunelis rekao, "sa malo cinizma", to primenjuje i ova najmladja generacija sa trešem, sa mikro radovima kako to naziva Oktobarski salon 2007. Taj mikro narativ je prije svega jeftin. Tu su papirići, oni nešto crkaju, bilježe, rade sve da može stati u džepni notes. Takva izložba se može nositi u džepu. Takva izložba se rasprostire po zidovima, zakuca sa čeličnim iglicama. To je ono što danas vidjam, to je ta najmladja generacija. Može i na malom papiriću jedna ideja vrlo dobro da se iznese. Problem je što oni nemaju nikakvu ideologiju osim one za preživljavanje, znači egzistencijalnu. To je ta skučenost, užasna! Ja to razumijem potpuno, mislim. To je jedna linija tih mladih. Druga je ona koju simbolično, tako može da se kaže, predvodi Katalan. Umjetnik koji je došao do nivoa od tri miliona evra po jednom radu. On je lansiran na najviši vrh tržišta. Tako se lansiraju ti umjetnici kao nova snaga, nova krv, odmah mu daju sve attribute tržišnih vrijednosti. Tu postoji jedan dio mlade generacije koji ide tim putem. Oni su već bogati, mislim, a nemaju ni trideset godina možda, recimo.

Selman: Jednom prilikom mi je, kada smo kao studenti obilazili Toskanu, Kounellis rekao, kako radikalnost u umetosti i radikalnost uopšte bez transparentije vodi u najdublje ponore ljudskog postojanja. Par godina kasnije je rekao ovo što smo već pomenuli o strategiji sa malo cinizma. Postoji doslednost u toj njegovoj poziciji. Ta vrsta elastičnosti uma koju on zastupa mi je bliskija. Rinke je zastupao drugu tezu. Radikalnu bez kompromisa! Ispostavilo se da je Kounellis imao pravo. Kada razmišljam o radikalnosti sa transparentijom i o cinizmu u svom sopstvenom umetničkom radu prvo što mi padne na pamet kao primer je rad *ruka ubice (crna ruka)*. Da li si video taj rad?

Ilija: Da!

Selman: Taj rad je imao jednu zanimljivu genezu jer je bio izložen na jednoj izložbi u Diseldorfu pod naslovom *Etnički koreni naše vizuelne umetnosti*. Razmišljao sam tada šta je to tipično, autentično u vizuelnom smislu za ovaj naš prostor. Mi nemamo nešto opipljivo i jasno. Nemcima, Italijanima, Francuzima je bilo mnogo lakše. Ja sam tada došao u ravan političkog i istorijskog u umetnosti. Zaključio sam da je taj element postojao oduvek, pa i u vašoj generaciji naročito. Danas postoji takodje.

Ilija: Crna ruka! Ako gledamo to kao aksiom, zaista je perfektno izražen aksiom. Ovde na Balkanu je to uvijek bila istorija! Medjuetnički sukobi ali i suživoti. Stalno smo živjeli izmedju zla i dobra. To je ta crna ruka. To ja bar tako vidim. Mislim da dobro vidim jer se radi o genezi, a to je ta geneza. Mi kao kao mislioci, Balkanci, ljudi koji misle i kreiraju ne mogu da od toga pobjegnju. Ne mogu ni ja da radim kao italijanski ni ti da radiš kao nemački umjetnik. Mi radimo kao Balkanski, što i jesmo. Apsorbovali smo njihovu kulturu, uzeli smo sve ono što nam je bilo potrebno. Sada smo ovde i čeka nas ta geneza, ta crna ruka, to je to.

Selman: Za izložbu koja tek treba da se dogodi imam tačnu viziju kako ona treba da izgleda, koji radovi će se tu nalaziti. Ti novi radovi imaju vezu sa ovim što smo pričali. Oni nastaju kao posledica jedne izuzetno dramatične životne situacije. Kao posledica suočavanja sa smrću. Ta izložba ipak neće biti mikro-narativ, intimna mikro priča, već će biti univerzalni simbol. Radovi će biti oslobođeni privatnosti. Mislim da će imati taj simbolični karakter kao što je to slučaj kod *ruke ubice*. Naslov će biti "...što traže ekstremnosti da bi znali gde je sredina". Ta kratka rečenica, u ovom slučaju njen deo, nekako najbolje sublimira karakter mog rada, moje metodologije mišljenja u umetnosti i te moje buduće izložbe. Pri tom mi stalno odzvanja ona rečenica da radikalnost bez transparentije vodi u najdublje ponore ljudskog postojanja. Tu leži razlog za naš dijalog, jer si ti primer čoveka i umetnika koji je vodio ekstreman život. Ako neko zna gde je sredina onda, predpostavljam, da bi ti mogao.

Ilija: Jeste, tačno, ja sam zaista imao taj problem, problem sredine jer sam morao uvijek da se vraćam. Kada se radi o akcionim stvarima, kada se radi o ekstremnim stvarima tu je pitanje vrhunske umjetnosti. Prvih dvadeset godina nisam sebi postavljao pitanje sredine a zadnjih dvadeset godina da! To je za mene filozofsko pitanje i matematičko pitanje. Egzistencija je vezana za sredinu. Na ekstremima je egzistencija minimalna. To je takodje kao i *crna ruka* koja ima jedno značenje koje može da se poveže sa Hajdegerom i sa svim filozofima koji su postavljali pitanje bitisanja. Pitanje biti! U umjetnosti je to veliki problem, zna se! Umjetnost mora stalno da se kreće. Analizirajući ekstremnost, imaš dvije vrste ekstremnosti introvertnu koja vodi ka smrti, samouništenju i onu ekstrovertnu koja vodi ka deliktu.

Selman: To mi je blisko! Prepoznajem to!

Ilija: Svim pravim umjetnicima je to blisko, jer je to ta linija kretanja. Zato je važna i sredina, izuzetno važna, jer ti ona omogućava ne samo egzistencijalni opstanak u fizičkom smislu nego i u mentalnom. Bitno je zadržati kontrolu, jer ako se izgubi kontrola onda tu više nije u pitanju umjetnost.

Selman: Tu je u pitanju ludilo.

Ilija: Ako znaš gde je sredina, to je osovina stvari.

Selman: Kada govorimo o političkom okruženju u kom umetnik radi. To okruženje, hteli mi to ili ne ima velike implikacije na naš život i naš rad. Suočavanje sa problemom gde ne postoji nikakva politička ideologija kao ni umetnička ideologija. Suvi interes, makijavelizam je osnova svih stvari. Čak ni Makijaveli nije bio tako praktično koristan kao što je ovo vreme u kome živimo.

Ilija: To je problem današnjice. To je jedna stvar za razmišljanje. Kada razmišljam o tome ne mogu da uvidim smisao svega toga. Nekad mi se čini kao da postoji jedna kolektivna patologija, neko samoubilačko ponašanje. Makijavelijanski princip da cilj opravdava sredstvo, to je rat, to su ratovi. znači ti imaš licencu da ubijaš jer imaš cilj, jer je to u funkciji nečega. Postoji i ona druga strana, a to je novac u centru vrijednosti. Pragma, pragmatizam, taj Američki, taj način!

Selman: Substitut svakoj vrednosti!

Ilija: Novac je u centru i on je važan jer odlučuje sve vrijednosti! To je taj problem sadašnjice u umjetnosti i inače u životu, mislim. Dobija se jedna deformacija, jedna društvena deformacija. Imamo jednu enormnu konfuziju. Ti recimo ne možeš da razlikuješ kriminal, kriminalnu radnju od legitimne radnje.

Selman: Da sve se relativizuje.

Ilija: Na kraju ispada da je terorizam, mhhhm, kako bi rekli, ima više smisla.

Selman: Da, da, da!

Ilija: Jer on se bori protiv te konfuzije. Protiv te patologije društvenog ponašanja, življenja i patologije političke.

Selman: Samo je problem da ta vrsta terorizma koju danas vidimo proizvodi opet drugu vrstu patologije. Taj terorizam je proizvod verske zatucanosti i očaja, osećaja nemoći. Nije to onaj terorizam koji je imao jasnog neprijatelja kao 60-ih i 70-ih u Nemačkoj i Italiji koji je bio proizvod kako ti kažeš ideologije, filozofije. Protagonisti su bili vrhunski intelektualci.

Ilija: Patologije se proizvode međusobno, zato i nismo teroristi. Inače bi bili. E?

Selman: Da, da, da! Hahahaha!

Ilija: Zato i nismo teroristi mi umjetnici, inače bi bili zato što bi imali puno razloga da budemo.

Selman: Slažem se.

Ilija: Demokracija, pa iako je to samo jedna retorika u funkciji nečega ipak je dobra, ipak nam daje neki prostor, neku iluziju. Mi umjetnici moramo da imamo tu slobodu. Za nas i ta virutelna sloboda je bolja nego ništa. Htio sam da kažem, recimo, da sam ja imao iskustvo sa zapadnom demokracijom u Italiji 60-ih i 70-ih. Tada je na vlasti bila demohrišćanska partija protiv koje smo se borili svom snagom. Smatrali smo je jednom društvenom i političkom represivnom snagom. Sada kako su se stvari desile, oni su bili pali, čemu smo i mi tada doprineli. Smatrali smo da nisu demokrate. Posle njih je došla jedna politička struktura koja je sto puta gora. Na primer, mi sada kažemo dok su bili demohrišćani bilo je i demokracije.

Sada imaš zakone koji proteruju strance. Zna se da jedna zemlja ako nema strance da je njena umjetnost apsolutno provincijalna.

Selman: Da slažem se potpuno jer imam isto iskustvo iz Nemačke.

To kada govoriš o demokratiji, tu želim da se nadovežem. Tu se opet nekako vraćamo na početak i na razgovor o Diseldorfu, sećajući se Bojsa koji je kroz ideju o socijalnoj plastici bio glavni pokretač, glavna snaga nastajanja te atmosfere koja tako upečatljivo čini autentičnost i identitet tog prostora. On se, to je opšte poznato, bavio problemom direktne demokratije i to kroz umetnički rad. To mi je ostalo tako blisko, potpuno usvojena vrednost, vizija umetnika u društvu koji ne pristaje da bude pasivan da se bavi samo umetnošću radi umetnosti. Umetnik je taj koji prvi ne pristaje da se odlučuje u njegovo ime o njegovoj sudbini kroz manipulaciju pojmom demokratija. Utopijska vizija da svako ima svest i mogućnost da direktno utiče i odlučuje kroz pojam direktne demokratije je jedna suprimna ideja slobode za mene. Ta njegova ideja je danas potpuno nestala i pretvorila se u sećanje o nekom lepom vremenu. Nemačko društvo i levičari te generacije, najveći umovi kao što je bio Joška Fišer i mnogi drugi ljudi skupljeni oko zelene partije su se toliko izvitoperili da su 1999. glasali za bombardovanje. Oni su tada bili na vlasti u koaliciji sa socijaldemokratama! To je suludo u Evropi sa obzirom na skorašnju istoriju.

Ilija: Jedna zemlja, jedna država koja je fondirana na marksističkim principima, dakle na istim principima na kojim se i on gajio, rastao, i onda odjednom... E pa to su te konfuzije! Novi francuski filozofi, takodje koji polaze od Sartra, znači od francuske ljevice oni svom snagom traže bombardovanje. Neverovatno! To je zlo jedno, mislim. Onda rat ispada manje zlo nego ovi filozofi koji na vrhunskom nivou sa vrhunskim jezikom proizvode zlo. Generali su uzdržani a ovi traže bombardovanje!

Selman: Desnica je bila protiv bombardovanja a levica za bombardovanje!

Ilija: Jeste! Onda je i to bilo! To su znači sve paradoksi. Sve su teme u konfuziji, to je ono u matematici tautologije i kontradikcije.

Selman: Nekada pomislim da samo neki ogorman rat koji će da uništi pola čovečanstva može da dovede do ponovne regeneracije vrednosti.

Ilija: To je Garbage Cant onaj tekst koji si spomenuo i onaj moj rad na izložbi Omnibus. Postoji pojam Garbage cant (kanta za smeće) koji označava koncept po kome treba da se eliminiše siromašni svijet. Znači siromašni svijet treba da bude uništen, jer on je potrošač on troši a ne proizvodi i smeta. I uopšte je smeće!

Selman: Ko o tome odlučuje?

Ilija: Odlučuju oni koji mogu, koji imaju sredstva, snagu moć. Odlučuje novac!

Selman: U prvoj polovini dvadesetog veka imali smo krize hiperprodukcije koje su postojale na nacionalnim nivoima. Medjutim danas idemo brzim tempom ka globalnoj hiperprodukciji!

Ilija: Da!

Selman: Istorija nas uči da nas hiperprodukcija vodi u uništenje! Hteli smo da spomenemo i Berlinski zid kao bitnu stvar?!

Ilija: Berlinski zid se ruši a onda se gradi novi koji se zove Šengenski. Opet ne možeš da prodješ granice. Evropa opet ima zid.

Selman: Istina!

Ilija: Ovde je na delu globalni kapitalizam. Čovek se stvarno vrti oko istih stvari, oko crnog i bijelog, ne? Život nije to, u tome je problem! Život je kolorit! Bez konfuzije zelena boja je zelena, crvena crvena, plava plava. Sve zajedno čine svijet boja!

Selman: Da! Baš lepo rečeno.

Ilija: Tu ima taj problem. Ja ne znam zašto je to tako! Tu dolazimo do pitanja kulture! Nema te kulture koja bi omogućila ponašanje na bazi respekta, dijalektike, dijalektičke komunikacije i uopšte na bazi ljudskih, humanističkih vrijednosti.

Selman: Ovaj deo je jako bitan!

Ilija: E! To je stvar kulture! U to ti ne možeš da ubijediš jednog industrijalca ili jednog bankara. Njega to ne interesuje! Sve se kod njih vrti oko novca. Samo o tome misle i to je ta deformacija!

Selman: Kada pominjemo taj dijalektički princip, ne mogu da se ne setim događaja kada smo se sreli te 94-te godine u onom restoranu u Diseldorfu sa Rinkeom i drugim umetnicima i one tvoje diskusije sa Kusikom, Hrvatskim teoretičarem umetnosti. Do koje mere je to bila materijalizacija negativne energije. Ni traga od dijalektike.

Ilija: Mi smo tu došli sa istog fronta samo što smo bili sa dve različite strane rijeke Drave. On je bio ratnik, imao je ratničku ideologiju dok sam ja bio umjetnik koji je posmatrao i vidio to što vidi.

Selman: Čini mi se da je ovo dobro mesto da stanemo sa našim dijalogom. Teoretičar sa ratničkom ideologijom protiv umetnika koji vidi to što vidi. Svidja mi se ta metafora. Ona zlokobno sublimira poziciju umetnika danas.